

Allmän SiS-rapport
1996:1

Invandrarungdom i § 12-vården

Dokumentation från en konferens 25–26 oktober 1997

Av Margareta Wihlborg

Invandrarungdom i § 12-vården

Dokumentation från en konferens 25-26 oktober 1995

Margareta Wihlborg
Rapport 1996:1

Förord

Invandrarungdom i § 12-vården

- kulturmöten, flyktingskap och behandlingsformer
- Dokumentation av en tvådagarskonferens den 25-26 oktober 1995

Cirka 40 procent av de ungdomar som vårdas på särskilda ungdomshem har invandrarbakgrund. En fjärdedel av dessa kommer från Norden. Ungdomarna representerar ett sextiotial länder runt om i världen. Några är födda och uppvuxna i Sverige medan andra nyligen har flytt undan krig och hungersnöd i sina hemländer. I SIS verksamhetsplan för budgetåret 1995/96 pekar man särskilt på behovet av att förbättra och utveckla vården för ungdomar med invandrarbakgrund. Konferensen, som belyser olika aspekter av invandrarungdomarnas speciella livsvillkor, är ett första initiativ. Det föreligger möjligheter att söka anslag vid FoU-enheten för utbildnings- och utvecklingsprojekt som rör invandrarungdomarnas speciella förhållanden. Institutionerna kan söka var för sig eller ännu hellre i en samordnad form i regionen.

Utsatthetens kraft på villovägar...

Kenneth Rizén, Uppsala universitet

Kenneth Rizén är religionshistoriker och arbetar vid Uppsala universitet som lärare i religionshistoria. Han är specialiserad på islam av idag och den antika judendomen. Kenneth arbetar också som personalutbildare vid Uppsala socialförvaltning och frilansar som föreläsare i relationsfrågor. Det samlande temat för Kenneth var: Hur upprätthåller jag min identitet som människa och som grupp när jag är hotad?

Hoppet - en förutsättning för livet

Kenneth berättade om ett möte med en bosnisk kvinna som flytt till Sverige från kriget. Kvinnan sade till Kenneth: - "Jag har inget hopp." Kenneth invände: - "Just genom att säga att du inte har något hopp har du börjat återvända. Genom att behärska och benämna demonen hopplöshet visar Du att Du är på väg att återvända."

Ett möte med en människa som kräver hopp ställer stora krav på oss. ju mer destruktiv en person är desto större krav ställer de på att mötas av hopp. Ett förändringsarbete måste man börja med att man går in i sig själv. Det handlar inte om kulturkompetens i mötet med en person från ett annat land utan vi måste vända strålkastarna mot oss själva och fråga oss - Vad har jag för motsvarighet till denna persons destruktiva beteende? Avdramatisera kulturkompetensen och gör inte så stora saker av "invandrarsituationen". Vi har också en tendens att psykologisera och vi tappar vår tro på den allmänmännsliga kompetensen. Vi måste återerövra vår egen allmänmännsliga kompetens.

Kenneth refererar vidare till ett exempel med en iransk man som gick till sin terapeut och hotade med att begå självmord då det, som han sade, var tillåtet i islam. Terapeuten vände sig till Kenneth, som konstaterade att detta var fel tänkt och att mannen dolde sig bakom sin kultur. Ytterst handlade dilemmat om att mannen vägrade att ta sitt livsansvar. Granska frågan i ett existentiellt perspektiv - vi är alla människor.

Man kan gömma sig bakom sin professionalitet. Lyft upp professionalitetsdebatten. Detta gäller inte minst för skolan som förnekar sin inneboende förtryckande struktur.

Existentiellt perspektiv

Gubbstrutten säger: "Tillvaron är en identitetskris."

De grundläggande frågorna är i gungning idag. Vi talar om civilisationens nav, våra gemensamma referensramar:

- familjen
- fostran
- könsroll
- sexualitet
- konflikthantering

För att skapa ett kollektiv krävs en överensstämmelse i dessa frågor. I Sverige ger vi invandrama dubbelt budskap. Vi talar i termer av det mångkulturella samhället, men Sverige vill i själva verket inte ha kollektiva minoriteter. För att skapa ett mångkulturellt samhälle krävs en tillåtelse för kollektiva minoriteters existens.

Samhället håller på att vittra sönder eller är "på glid". Hur sätter man gränserna? Vi lever i en civilisationskris när vi inte kan fostra våra barn in i vuxenlivet. Vuxenvärlden sviker de unga och det finns en tendens hos unga människor att inte tycka att det är intressant att bli vuxna. Hur kan det komma sig att vi gör så med våra barn? Det sker en "söndervittring" av navet.

Flyktingar vill gärna monopolisera lidandet. Vi måste få flyktingarna att förstå att de inte är ensamma. Ytterst handlar det inte om krig utan om förmågan att hantera sitt livsansvar.

"Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå fruktad, i brist därpå avskydd och föraktad. Man vill ingiva människorna någon slags känsla. Själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vilket pris som helst."

ur Doktor Glas av Hjalmar Söderberg

Hjalmar Söderbergs dikt säger oss vad livet egentligen handlar om. Den visar oss att destruktiviteten är begriplig och förståelig, men inte acceptabel. Destruktiviteten är mänsklig, men aldrig acceptabel.

Vreden att inte bli sedd

Vreden att inte bli sedd kan göra människan destruktiv, men observera att ungdomar med invandrarbakgrund också är överrepresenterade i de konstruktiva sammanhangen. Den existentiella utsattheten ger en ökad sensibilitet vilket i sin tur kan leda till såväl ökad destruktivitet som till ökad konstruktivitet.

Det finns flera olika sätt att reagera när man inte känner sig sedd:

Självförnekelse: Individerna tar på sig det omgivande samhällets förakt och skammen för de egna.

Självhävdelse: Många ungdomar skriker sig fram till en identitet.

Isolering: Några "kokongiserar" sig i sig själv eller i sin grupp.

Normbrott: Observera att alla flyktingungdomar vet precis vad som förväntas av dem. De har mycket goda kunskaper om samhällets regler och normer, men några ungdomar tar sin revansch genom att göra precis tvärtom. Egentligen borde man vara förvånad över att inte fler ungdomar blir kriminella i Sverige.

Muslimerna i Sverige, som drabbas av ångest mitt i "blåslampans sken", har verkligen ett oerhört tålamod. Hur kan ungdomarna vara eller utstå förnedringen, när det inte finns några oaser av frihet? Vi måste kunna möta ungdomarna med en diskussion: Möt inte förtryck med förtryck, möt inte ont med ont.

Karriär: Några ungdomar tar sin revansch genom att göra allt för att överträffa förväntningarna på dem. Här handlar det om en "överanpassning". Ytligt sett är duktigheten ett konstruktivt sätt att hantera sin situation men på ett djupare plan gäller att både de ungdomar som begår normbrott och de som gör karriär gör det med stor vanda och energiutsläpp.

Utagerande eller inåtvända ungdomar - det handlar i båda fallen om utsatta människors sätt att hantera sin situation.

Språkets betydelse

Språket har en oerhörd betydelse. Utsatta människor känner sig "etiketterade". Människor vill inte vara hjälpobjekt! Vilken skillnad det är om man talar om barn som "stökar" eller "stökiga" barn.

Sorgen

Vi talar om livssorg eller levnadssorg. Det gäller att hjälpa människan att komma fram till sin grundkänsla och ta reda på vad den handlar om - sorg, förlust, saknad, förvirring m m. Känslan av sorg kan förvandlas till aggressivitet, men sorgen ligger bakom.

Marginalisering

Varför tillåter vi den långa process av avhumanisering som i första hand drabbar flyktingarna. De är i Sverige utsatta för en systematisk segregation vad gäller bostad, arbete, hälsa, fritid och skola. Vi närmar oss alltmer 2/3-delssamhället. Vår allmänpolitiska ambitionsnivå har sänkts. Ungdomarna behövs i första hand som konsumenter eller som föräldrarnas "gullegull".

Undersökningar visar att flyktingarnas "traumatisering" sker i Sverige. Droppen som får bägaren att rinna över är förnedringen man drabbas av här i landet.

En sak delar "majoritets-Sverige" med flyktinggrupperna - längan efter renhet. Kravet på konformism i Sverige är stort och ökande och den kulturella ojämlikheten är stor. "Normaltidens gata är mycket smal."

Revanschism

Invandrarskapet överdimensioneras och ses som sämre värt. En flykting reduceras till Avvikelse och minoritetskulturen misstänkliggöres. När samhället har denna förtryckande natur skapar man revanschistiska reaktioner från ungdomarna. Ett ständigt misstänkliggörande leder fram till ett destruktivt beteende. Observera att destruktiviteten är väldigt ofta logisk. Det är viktigt att se "förlorarkänslan" hos dessa ungdomar.

Sexualiteten

Sexualiteten fungerar som en barometer på vårt samhälle. Den aktiva sexualiteten kan delas in i två extrema poler. På den ena sidan finns frigiditeten/impotensen, på den andra "hypersexualitet". Frigiditeten beskrivs i socialpsykologiska, individorienterade och empatiska termer, medan "hypersexualitet" kopplas till kulturer, invandramän, generaliseringar och avståndstagande. Varför ser debatten ut som den gör? Sexualiteten ska inte göras till en könsfråga eller invandrarfråga, utan kopplas till utsattheten. Makt och vanmaktsperspektivet är en bakomliggande faktor.

Tonåring som flykting

Flyktingungdomarnas tonårstid kan beskrivas i följande termer:

1. Mitt emellan
2. Pendling i identitetsarbetet
3. Låg kulturell status
4. "Marginalisering"
5. Problem med normförmedlingen
6. Frihetsexplosion
7. Ha sig själv som förebild
8. Kamp om fostran
9. Kontrollerad
10. Liten makt
11. Trovärdighetskris
12. Behov av Stolthet
13. Dubbelhet inför framtiden
14. Livsfrågorna inflammeras
15. Pionjärer eller marodörer.

(BILD) Föräldrarnas kultur Majoritetskultur Lojalitetskonflikt (/BILD)

Lojalitetskonflikten mellan föräldrarnas kultur och majoritetskulturen är typisk för tonårsungdomarna med invandrarbakgrund. Antingen "överidentifierar" tonåringen sig med svenskheten och förnekar i och med detta en del av sig själv eller "avsvenskar" han sig och "ritualiserar" sitt avståndstagande. Även då förnekar han en del av sig själv. Tonåringen orkar inte med den pluralistiska identiteten, orkar inte vara både och.

Flyktingfamiljens medlemmar i Sverige kan ha olika existentiella färdriktningar. En familjemedlem blir svensk, medan den andre håller sig kvar i hemlandets kultur och den tredje befinner sig på ett "gungfly" mittemellan. Familjelivet hamnar i olag. Exilen trasar sönder "civilisationsnavet" och det gungar runt fötterna. Föräldrarna hamnar i olag och får problem med normförmedlingen. Antingen sätter de hårdare gränser av rädsla för det nya samhället, eller sätter de inga gränser alls. Familjelivets förvirring blir övertydlig i flyktingfamiljen, men såväl tonårskonflikten, som föräldrarnas förvirring ser man också hos det svenska majoritetssamhället.

Tonårstiden innebär en frihetsexplosion då allt finns och allt är möjligt. Det råder en brist på balans mellan frihet och ansvarstagande. Det västerländska samhället betonar individens frihet, men demokrati är både frihet och ansvar. Frihetsexplosionen måste mötas med krav på ansvarstagande.

Kreol - den blandade kulturen

"Låt kontinentalsocklarna skava inom Dig och Du mår bra. Låt utsattheten ge en spännande dimension i tillvaron."

Den nya identiteten är en både-och-identitet, både svensk och grek. Kenneth talar om den nya

"bindestrecksidentiteten", om människan som ett konglomerat av identiteter.

Kreol är ett begrepp som beskriver de blandade ungdomskulturerna i Europa. Kreolrörelsen bejakar

"Kontinentalsocklamas skavande". Den svenska konformismen piskar massor av ungdomar med sina frågor: "Är du svensk eller är du invandrare?" De är inte antingen-eller utan både-och. Den pluralistiska identiteten innebär ett övergivande av det konformistiska kravet. Ungdomarna blir både-och-människor, "bindestrecks-människor", ett konstruktivt sätt att lösa identitetsdilemmat. Vi vuxna kan vara viktiga samtalpartners i ungdomarnas sökande efter denna identitet.

Kenneth Ritzén återkommer ofta till hur viktigt det allmänmänskliga perspektivet är i mötet med ungdomarna med invandrarbakgrund. "Invandrarifiera" och psykologisera mindre. Glöm inte det existentiella perspektivet.

Misstänkliggör inte ungdomarnas kulturer, det föder destruktivitet och revanschism. Tänk på språkets makt och hur vi benämner och "objektiverar" dem vi vårdar. "Att vara vuxen är att vara ett ställföreträdande hopp.

Hur kan vi bilda allianser med ungdomarna? Hur ska vi kunna ta hänsyn till ungdomarnas kulturella särbehov och bygga stärkande rehabiliteringsprocesser runt detta? Hur ska vi arbeta för att möta ungdomarnas frihetsexplosion med ett rimligt krav på eget ansvarstagande? Kenneth Ritzén deltar gärna i en arbetsgrupp där dessa och andra frågor kan diskuteras.

Invandrarungdom i öppenvård

Hadi Rahimi, Socialtjänsten Uppsala

Hadi Rahimi har arbetat sju år vid narkomanvårdsenheten i Uppsala. I tre år arbetade han med iranska missbrukare i det s k "Iran-projektet".

Socialtjänsten i Uppsala har haft en hel del kontakt med iranier, men inte kunnat se bakom deras fasad. När Hadi började samarbeta med socialsekreterarna avläste han andra koder utifrån sin erfarenhet och kulturkompetens. Han kunde se en problematik som klienterna dolde för de svenska socialsekreterarna. Bland annat upptäcktes ett omfattande missbruk i den iranska gruppen. För att kunna upptäcka den verkliga problematiken hos klienter med

invandrarbakgrund behövs ibland kulturkompetens. Med dessa erfarenheter som grund bildade Hadi FRIU, (Föreningen Resursgruppen i arbete med invandrarungdomar). Organisationen består av personer med invandrarbakgrund, som säljer sina tjänster till socialtjänsten. FRIU's tjänster kan användas i ett utredningsskede för att få bättre underlag för fortsatta insatser. Tanken är att om socialtjänsten gör bättre utredningar kan man slippa långa placeringar på institutioner. FRIU kan också bedriva öppenvårdsarbete med invandrarungdomar på uppdrag av socialtjänsten. I öppenvården arbetar man med ungdomarna och deras föräldrar, enskilt eller i grupp. En del ungdomar klarar inte den öppna strukturen och därför startades "Klivet", ett träningsboende för ungdomar med invandrarbakgrund.

Vad har då de invandrarungdomar som kommer i kontakt med socialtjänsten gemensamt?

- Ungdomarna har en ansträngd familjerelation. Deras naturliga möjligheter till konfliktlösning är begränsade. Det finns en brist på trygghet hos både barnen och de vuxna. Självförtroendet är lågt.
- Föräldrarna är isolerade. Invandrare som har ett barn som exempelvis börjar snatta isolerar sig ofta av den skam de känner gentemot sin landsmän.
- De bor i områden med begränsade möjligheter.
- Information och kunskap om sociala insatser, lagstiftning, skyldigheter och rättigheter i Sverige saknas.
- Invandrarfamiljerna har dålig status i det svenska samhället. De har dålig ekonomi och är ofta beroende av socialbidrag. Deras ekonomiska planering är ofta felaktig.
- Ungdomarna har språksvårigheter både i svenskan och i hemspråket.
- Ungdomarna har en destruktiv umgängeskrets och lever i kretsar där missbruk och kriminalitet är vanligt förekommande. Både i skolan och i hemmet förekommer disciplinsvårigheter med ungdomarna. Föräldrarna är osäkra i sin familjeroll.
- Socialtjänstens utredningsunderlag är bristfälligt. Det finns en osäkerhet hos socialtjänsten och andra berörda myndigheter inför människor med annorlunda bakgrund. Myndighetspersoner har en tendens att omyndighetsförklara sig själv i mötet med personer från andra kulturer.
- Det sociala nätverkets resurser tas inte tillvara.
- Föräldrarna upplever sig som diskriminerade och rasistiskt bemötta i det svenska samhället. Från hemlandet tog de med sig en rädsla för myndigheter och ett bristande förtroende för möjligheterna till rehabilitering. Detta präglar deras relation till socialtjänsten och missbrukarvården.
- Det sker ofta en mängd insatser runt de aktuella ungdomarna, men insatserna är dåligt samordnade.

Det finns stora vinster med att koppla in en resursperson från ungdomens hemkultur i utrednings- respektive behandlingsarbetet. Resurspersonerna kan bidra med kunskaper som socialtjänsten saknar och de kan fungera som förebilder och vägledare i det svenska samhället för de unga och deras föräldrar.

Invandrarungdomar i storstan

Grels Grönros och Mkyabela Sabuni, Socialtjänsten Stockholm

Grels Grönros arbetade på Citygruppen i Stockholm mellan åren 1988 och 1993. Mkyabela Sabuni är ordförande för ASR, Afrosvenskarnas riksförbund. Grels och Mkyabela har samarbetat i ett projekt som syftar till att aktivera invandrarna att ta större ansvar för sina ungdomar.

I slutet av 1980-talet och början av 1990-talet lade socialarbetarna märke till att invandrarungdomarna "tog över stan". I Stockholm city är "Plattan" vid Sergels torg mötesplatsen för ungdomar som vill hålla på med missbruk och kriminalitet. Där finns alla narkotiska preparat till salu och där kan man också köpa vapen eller knivar. De ungdomar som stannar på "plattan" är i riskzonen för missbruk och kriminalitet. Idag har cirka 80 procent av ungdomarna på "plattan" invandrarbakgrund. Mest representerade är ungdomar från Mellanöstern, Latinamerika och Afrika.

Det finns många myndigheter och frivilliga organisationer som arbetar med ungdomar på stan. Det är bl a socialtjänsten, polisen, fritidsförvaltningen, farsor och morsor på stan, Team City, NFG, Guardian, Angels, FLIX och Polarna.

Invandrarungdomarna är således synliga i stan, men det är inte deras föräldrar. Man började diskutera hur man skulle nå dessa föräldrar och förmå dem att ta ansvaret för sina barn. Citygruppen började ta kontakt med invandrarföreningarna. Det visade sig att många föreningar endast hade verksamhet för de vuxna men för ungdomarna fanns inga aktiviteter. En förening som Citygruppen fick kontakt med var ASR, ett samlande

riksförbund för de afrikanska föreningarna. Riksförbundet har arbetat mycket med de afrikanska ungdomarna i olika typer av verksamhet.

En diskussion startade hur man skulle kunna bygga ett större kontaktnät av invandrarföreningar. Diskussionerna resulterade i att Invandrarsekretariatet gav sitt stöd till projektet "Invandrarungdomar i storstan". Tanken var att man skulle aktivera medlemmar i de olika föreningarna och dels få ut dem på stan och dels förmå dem att starta olika aktiviteter för ungdomarna. Man skickade inbjudningar till 269 föreningar i Stockholm, varav 12 svarade.

Från dessa föreningar har 29 personer genomgått en utbildning med målsättningen att visa ungdomarnas verklighet och förse föreningarna med ett omfattande nätverk, dit de kan vända sig när de behöver stöd och hjälp. En andra kursomgång planeras då 25 föreningar visat sitt intresse för utbildningen. Projektet kommer att ha sin lokal på Hornsgatan 64 i Stockholm.

Både Grels och Mkyabela är intresserade av att samarbeta med ungdomshemmen och de institutioner som är intresserade av att veta mer om verksamheten (eller som vill ha hjälp att få kontakt med invandrarföreningar för att exempelvis ordna temakvällar om särskilda kulturer)

Välkomna att kontakta Grels eller Mkyabela, tel 08-658 48 51.

Att finna möjligheterna i en till synes omöjlig situation

Sven Erik Nordin, Långanäs, SiS

Långanäs är ett särskilt ungdomshem i Småland med en beredskap att starta många olika projekt. Bland annat har man haft ett projekt för fyra pojkar med särskilda problem från Västervik. En avdelning arbetar enbart med zigenarpojkar. Ett särskilt projekt var Muhammed - en liten pojke från Somalia. Muhammed dominerade Långanäs under ett års tid, han blev en del av institutionen och samtlig personal var engagerad i hans öden och äventyr. Muhammed var ingen vanlig elev. Muhammed kom från ett flyktingläger. Hans biologiska mamma var död och det var även styvmodem. När han kom till Långanäs från Uppsala som omedelbart omhändertagen var han mycket aggressiv och han hade slagit sina småsyskon. Han talade inte ett ord svenska. Kontaktmannen, som inte kunde tala med Muhammed upprättade ett svenskt-somaliskt lexikon, men det visade sig att Muhammed inte kunde läsa eller skriva. Så småningom lärde Muhammed sig vissa svenska ord. Han kom in i de dagliga rutinerna, fick svenskundervisning och ADL-träning.

Språket var det dominerande problemet. Långanäs fick genom arbetsförmedlingen kontakt med en vuxen, arbetslös, svensktalande somalier som anställdes som extraresurs. Trots att denne man kom från samma område som Muhammed kunde han inte kommunicera med pojken. Tidvis uppträdde Muhammed autistiskt och psykotiskt. Han mådde mycket dåligt och han var oerhört udda, vilket ledde till att han blev "mobbad" av de övriga eleverna. Långanäs kopplade in Kliniken för flyktingmedicin i Linköping och BUP i Kalmar och fick olika diagnoser och tips. Under tiden blev pojken allt sämre. Det var tydligt att när det var kaotiskt i ungdomsgruppen blev han mycket orolig. En period bodde Muhammed i ett eget hus på området och hade ett eget behandlingsteam dygnet runt. Muhammed kunde gripas av vandringslust. Han gick av sig sin rastlöshet. Ibland vandrade han iväg en mil till en gammal tant som bjöd på bullar. Hon ringde till Långanäs personal som kom och hämtade pojken. Det hände att personalen följde efter honom på avstånd. Dessmellan mådde Muhammed bra och var glad och relativt kommunicerbar.

Muhammed hade kontakt med fadern och de nio småsyskonen i Kalmar men han ville återvända till Somalia. Fadern motsatte sig till en början detta för att han ville att pojken skulle i botas i Sverige. När han insåg att pojken inte skulle bli frisk gick han med på att sonen skulle få återvända till släktingarna i hemlandet. Efter många komplikationer reste kontaktmannen och ytterligare en personal till Somalia med pojken. Efter en strapatsrik resa hämtade släktingar honom och tog med honom till ett läger i Djibouti.

Muhammed var en fruktansvärt jobbig elev som utmanade hela den traditionella vården på institutionen. Det var många faktorer på Långanäs som fick Muhammed att må ännu sämre, men med uppfinningsrikedom, flexibilitet och individuella lösningar kunde man bidra till att i Muhammeds situation förbättrades betydligt. Pappan har berättat att läget är under kontroll i Somalia och att pojken mår betydligt bättre där än han gjorde i Sverige.

Barn och ungdomar med traumatiska upplevelser och deras möte med

Sverige

Marie Hessle, flyktingsslussen, Carlslund

Marie Hessle är psykolog med en lång historia i institutionsvärlden. Hon har bland annat arbetat på Skå. Sedan sex år arbetar hon med flyktingar och invandrare utifrån två arenor.

Marie är psykolog vid flyktingsslussen på Carlslund norr om Stockholm. Där finns plats för ca 350 asylsökande flyktingar och där finns också en särskild byggnad för "ensamkommande" flyktingbarn under 18 år. Hon arbetar också som projektledare vid ett flyktingprojekt i Skärholmen PBU. Projektet arbetar för att utveckla behandlingsmetoder med korttidsterapi för "traumatiserade" ungdomar och deras familjer. Marie har ett mycket engagerande arbete och möter många familjer med stora resurser.

Falsa papper

Om man kommer till Sverige som ett ensamt barn under 18 år utan vårdnadshavare är chanserna att få stanna i Sverige större än om man kommer tillsammans med föräldrarna. Detta medför att en del ungdomar skickas till Sverige - en del med falska papper och en falsk historia de lärt av de vuxna. Det är en komplikation för en ungdom

att vara i Sverige med falsk identitet. Majoriteten av ungdomarna som kommer till Sverige har en falsk identitet och som behandlare gäller det att hitta ett förhållningssätt till detta. Marie talar om för flyktingbarnen att det är viktigt att berätta sanningen för att kunna leva i Sverige och hur svårt det kan vara att behöva förstå sig. Forskningen visar att det är dålig prognos för ensamma barn i Sverige.

Människor som förstår varför man krigar och vad som händer klarar sig bättre än de som ingenting förstår.

Exempelvis är kriget i Bosnien svårförståeligt för barnen, som tar stor skada.

Olika barn- och ungdomsgrupper har kommit till Sverige i olika perioder och personalen på Carlslund tvingas att ständigt uppdatera sig. Ett exempel är de tolvåriga barn som Mujaheddin-rörelsen skickat iväg från Gulfkriget och som placerades på Carlslund. Barnen hade lappar på sig som talade om var och hos vem de skulle bo. Flera familjehem klarade inte av barnen och socialtjänsten tvingades till en dialog med Mujaheddinrörelsens ledare. Några barn hamnade i Rinkeby, där särskilda behandlingsalternativ byggdes upp.

Carlslunds perspektiv

Just nu bor 40 ungdomar på grupphemmet Carlslund, som är en enorm "smältdegel". Alla problem, allt elände och alla familjeproblem finns på Carlslund i ett koncentrat. Det är uppenbart att en del av de ungdomar som kommer är belastade på olika sätt och att de inte berättar sin riktiga historia. En del ungdomar har varit "på driven" i sociala miljöer under ett till två år innan de kom till Sverige. Några ungdomar är "spattiga", "hyperaktiva" och har gula märken på tänderna av sitt khat-missbruk. Ungdomarna stannar på Carlslund tills dess de får tillstånd att stanna i Sverige vilket kan ta mellan en månad och ett år. Om de är tillräckligt stökiga skickas de iväg till en annan förläggning. Personalen på Carlslund är inte behandlingskunnig och ungdomarna får därför inte den hjälp de behöver.

För närvarande bor mestadels somaliska och irakiska ungdomar på flyktingsslussen. Dessutom finns där ungdomar från Uganda som använt Sverige som transitland. Sverige vill skicka tillbaka ungdomarna till Uganda, men själva vill de fara till London. Gemensamt för ungdomarna är att de far illa i den tillfälliga tillvaron på en sluss. Det finns också HIV-smittade ungdomar på slussen.

Marie berättar också om ett par ugandiska flickor som tagits till Sverige i prostitutionssyfte. Det hade blivit hitlurade av en kvinna som lovat dem hjälp, utbildning och ett bra liv i Sverige, men som istället tvingade dem att prostituera sig. Flickorna rymde så småningom och träffade en svart man, som gav dem en historia och instruerade dem att gå till polisen. Först efter många samtal med Marie uppdagades den sanna historien. En av flickorna var HIV-positiv, men hon hade smittats under sin verksamhet som prostituerad i Sverige.

"Traumatiserade" ungdomar berättar ofta olika historier om sitt liv. De är förvirrade och "peppade" av de vuxna som instruerat dem om vad de ska säga för att få tillstånd att stanna i Sverige. Ungdomarna är mycket auktoritetsstyrda och vana vid att de vuxna talar om för dem vad de ska göra och säga.

Teknik

Många ungdomar som kommer som flyktingar till Sverige har krigserfarenhet. En del har levt under bombanfall och granatbeskjutning under långa perioder. Ett exempel på barn med förfärliga erfarenheter är de bosniska barnen. Barnen kan ha vistats i skyddsrum under långa perioder tillsammans med många andra människor. Det finns ingen trygghet i ett skyddsrum utan där utspelas livets alla händelser i ett koncentrat. Några barn har vistats i fångläger med sina föräldrar. Andra har sett sina föräldrar misshandlas eller skjutas. De har bevittnat våldtäkter, sett brinnande hus, lemlästade, döda och misshandlade människor. Flykten från hemlandet är för många ungdomar en "traumatiserande" händelse, där varje dag varit en kamp för livet. Många barn lever i familjer som oavbrutet talar om kriget. Föräldrarna sitter i sina egna trauman och har mist sin omsorgsförmåga.

Marie närmar sig barnen och frågar dem direkt vad de varit med om. Hon frågar om det pågått länge eller om det är en enstaka händelse. Det är viktigt att få en uppfattning om vad barnen varit med om. Tro inte att de berättat det för en tidigare utredare!

Symptom

Ungdomar med traumatiska upplevelser uppvisar ofta olika symptom på att inte må bra, på att de inte bearbetat sina upplevelser. Följande symptom är vanliga hos de ungdomar som bor på Carlslund:

- Ungdomarna äter dåligt och minskar i vikt. De sover dåligt, har mardrömmar och gråter och skriker om nätterna. De återupplever kriget och det kan vara besvärligt att väcka dem och återföra dem till Sverige. En del ungdomar kissar i sängen.
- Huvudvärk och ont i magen är vanliga psykosomatiska symptom som kan gå runt i familjen. Dövhet eller dålig syn kan vara traumasymptom - ungdomarna skärmar av och orkar inte längre vara med. I svensk tappning är de psykosnära eller autistiska, men det är ett fullständigt normalt försvar mot outhärdliga upplevelser.
- Alla ungdomar som varit i krig har koncentrationssvårigheter. Marie samarbetar med lärarna och försöker få barnen att närma sig de minnen de arbetar så hårt för att tränga bort. Det gäller att få ungdomarna att se och bearbeta de upplevelser de varit med om för att de ska kunna gå vidare i livet. En metod är att ge barnen en dagbok där de kan skriva ner vad de ser när de "blundar och tittar".

- Attacker och skakningar i hela kroppen är vanligt förekommande. Det är också aggressionsutbrott. På Carlsund är det ofta slagsmål. Ungdomarna agerar ut när de inte fått tala om vad som varit svårt för dem.
- En del ungdomar är passiva och inåtvända. De är initiativlösa och vänder sina problem inåt.
- Nästan alla ungdomar lider av hemlängtan och uppvisar rädslor av olika slag. Om detta inte behandlas kan det utveckla sig till fobiska tillstånd. För att förstå måste man backa för att se vad individen varit med om.

Teorier om trauma

Definitionen av trauma är en upplevelse som ligger utanför det individen normalt är förberedd på och som därför överväldigar personen.

I traumateori talar man om två olika typer av trauma:

1. Enstaka plötsliga trauman pga en våldsam händelse
2. Trauman som effekt av en långvarig upprepade exponering.

Marie redogör för barnets reaktioner på trauma:

- Ständiga återupplevelser, som inte bleknar av sig själv. Om de inte försvunnit efter två månader måste barnet få behandling för att inte problematiken ska cementeras. Marie frågar barnen: "Ser du det på dagarna? Har du en film framför ögonen?"
- Undvikande beteende.
- "Hyperkänslighet" eller en bestående larmberedskap. Detta yttrar sig exempelvis i sömnsvårigheter, instabilitet, vredesutbrott, koncentrationssvårigheter och "hyperberedskap".
- Barnen har ingen tro på framtiden. Här måste behandlaren hjälpa barnet att tro på framtiden.

När barnen kommer till Carlsund vill de tala. Sedan lägger de på locket och intar tystnadens strategi och börjar agera istället. För dessa ungdomar är prognosen dålig. Det är lätt att känna sig överväldigad och viljen inför barnens massiva problematik och det gäller att inte själv bli "traumatiserad" som personal.

Korta koncisa insatser - den bästa hjälpen

Marie hjälper ungdomarna att uttrycka vad de varit med om i en kort och koncis insats som hjälper dem att reda ut vad som är DÅ, NU och SEN. Ungdomarna får gå in i sina upplevelser och redogöra för dem i detalj. "Kreativ fördrivning" innebär att ungdomarna får måla eller skriva eller på annat sätt bearbeta sina upplevelser genom sitt skapande. Genom att gå in i sina upplevelser kan ungdomarna lämna dem bakom sig.

Terapin går ut på att hjälpa ungdomarna att berätta vad som hänt och det är bäst om föräldrarna är med i rummet. Om ungdomarna kan bearbeta sin problematik försvinner de hemska bilderna och det normala livet kommer tillbaka. Ungdomarna kan se hur det var innan kriget bröt ut - det är som om traumat annars skymmer sikten. Det gäller att få ungdomarna att ta kontroll över sina minnen.

Marie använder sig av tolk i samtalen. Observera att det svenska språket inte går att koppla till de hemska upplevelserna utan dessa samtal måste bedrivas på hemspråket.

(Se även artikeln i Socialmedicinsk tidskrift nr 9/1995 "Korttidsbehandling av traumatiserade flyktingbarn - en offensiv strategi")

Invandrarungdomar i § 12-vården

Ulrika Bergström, SiS

Ulrika Bergström arbetar som samordnare i Stockholms läns landstings forskningsprojekt om ungdomar i § 12-vården. Ulrika är ansvarig för en delrapport "Invandrarungdomar på särskilda ungdomshem".

Syftet med undersökningen var att göra en jämförelse mellan svenskar och invandrarungdomar som tagits in på de särskilda ungdomshemmen i Stockholms län. Undersökningen omfattar 248 ungdomar som var inskrivna på ett antal institutioner i Stockholms län 1990/91. En av undersökningens frågeställningar var om invandrarungdomarna var överrepresenterade och vad detta i så fall beror på.

Undersökningen visar att svenska medborgare med invandrarbakgrund var överrepresenterade 4,4 gånger. De utländska medborgarna var 3,3 gånger överrepresenterade. Överrepresentationen för invandrarungdomarna blir alltså 3,6 gånger. De afrikanska ungdomarna var extremt överrepresenterade och löpte 17 gångers överrisk att hamna på § 12-hem. Även latinamerikaner och turkar var kraftigt överrepresenterade.

Vad beror detta på? Är dessa ungdomar diskriminerade av socialtjänsten och rättssystemet? För att få svar på dessa frågor har Ulrika studerat ungdomarnas problembild vid intagningen på ungdomshem och jämfört svenskar och

invandrare. Hon fann endast en signifikant skillnad; *de svenska ungdomarna hade mer problem med alkohol än invandrarungdomarna.*

Vid en uppföljning efter sex månader var det inga skillnader mellan grupperna. Vid 12 månader återföll invandrarungdomarna oftare i brott än de svenska ungdomarna.

Invandrarungdomarna var överrepresenterade såväl från de invandrantäta bostadsområdena som från de områden där det bor få invandrarfamiljer.

Ulrika för ett resonemang om huruvida invandrarungdomarna är diskriminerade. Det generella intrycket av resultaten ger emellertid inget stöd för tesen att diskriminering är orsaken till att invandrarungdomarna är överrepresenterade på ungdomshemmen. Det finns dock även resultat som talar för att diskriminering trots allt förekommer. Att något är fel är uppenbart då ca 60 procent av ungdomarna på § 12-hemmen har invandrarbakgrund. *Studien om invandrare på särskilda ungdomshem kommer i bokform endera dagen. De som är intresserade av studien kan beställa den av Ulrika Bergström på Hammargården, tel 08-560 241 20.*

Att möta ungdomarna på ett vuxet sätt

Jonny Nordqvist, Stiftelsen Familjehemscentrum, Göteborg

Jonny Nordqvist är verksamhetschef vid Stiftelsen Familjehemscentrum, som vänder sig till ungdomar med invandrarbakgrund. Verksamheten består av tre delar:

Gandalf - behandlingshem med sex platser för pojkar.

Baggershus - behandlingshem med 18 platser fördelade på tre avdelningar. Baggershus tar emot både flickor och pojkar.

Familjehemscentrum - familjehemsplaceringar i familjer särskilt utvalda för att kunna ta emot ungdomar med invandrarbakgrund.

Behandlingens mål är att skapa förutsättningar för en gynnsam utveckling inom ramen för individens förmåga. Man tar emot ungdomar med brister i hemmiljön, beteendestörningar, kriminella ungdomar, ungdomar utan förtroende för vuxna och "straffimmuna" ungdomar. En del ungdomar kommer från § 12-institutioner. Många flyktingungdomar, som vistats några år i Sverige, har placerats på behandlingshemmen. Hälften av personalen har invandrarbakgrund. Personaltätheten är låg.

På institutionerna möter personalen ungdomarna på ett vuxet sätt. Man behandlar ungdomarna som vuxna män för att ge dem positiv förstärkning och för att skapa en positiv självbild. Behandlarna bekräftar ungdomarnas bakgrund och arbetar medvetet för att förankra ungdomarna i deras ursprungskultur. I kommunikationen använder man sig av värdeladdade ord som når ungdomarna. Det rör sig exempelvis om begrepp som värdighet, respekt eller familj. Man talar inte om att behandla ungdomarna utan man lägger ansvaret hos ungdomarna - "Det är du som bestämmer, det är du som har kontrollen...". Detta omvända sätt att arbeta medför ibland att ungdomarna kommer till personalen och efterfrågar terapikontakter.

Har någon gjort något fel hänger man inte honom eller henne offentligt - ungdomarna har så svårt att "tappa ansiktet". Familjehemscentrum har funnit att ett bra sätt att utdela sanktioner är att den unge själv får vara med och påverka sina sanktioner. Eftersom så många ungdomar är "immuna" mot straff är denna metod mycket mer verkningsfull. Jonny berättar att institutionerna arbetar med oförutsägbarhet. Ungdomar med en skuldproblematik söker sig ofta till situationer där de bestraffas. Istället för att bestraffa ungdomarna försöker personalen vädja till deras samvete. Personalen visar att de blir ledsna och besvikna när en ungdom sviker deras förtroende. Det händer dock att ungdomar får utgångsförbud och indragna fickpengar. Många invandrarungdomar har använt sig av manipulation för att överleva. Är vården alltför förutsägbar anpassar ungdomarna sig mycket snabbt - men anpassningen är bara ytlig. Är ungdomarna jagsvaga skapar man dock tryggheten genom att i förväg tala om vad som ska hända dem.

Utöver en strukturerad dag med skolundervisning har man inte så många aktiviteter, utan tillämpar istället "café-kulturen" och sitter och pratar tillsammans med ungdomarna.

I arbetet med invandrarungdomar är det viktigt att förstärka det man säger med kroppsspråk och gester. Även kroppskontakten är viktig. I den mån ungdomarna har familjer samarbetar personalen med dem, men samarbetet är inte formaliserat. Det har hänt att ungdomarna varit förskjutna från sina familjer.

Arbetet på Familjehemscentrum är ett pionjärarbete där man söker efter metoder som ibland lyckas och ibland misslyckas. Personalen är aldrig riktigt säker att göra "rätt". De reflekterar mycket, som om de inget visste, men handlar sedan utan att visa någon tveksamhet.

Lyfter fram fäderna

Ulla Kajmaz, behandlingshemmet Delfinen

Delfinen är ett litet HVB-hem i Knivsta norr om Stockholm med fem platser för ungdomar mellan 12 och 17 år.

Målgruppen är turkisk- eller arabisktalande ungdomar från Mellanöstern med relationsproblem i familjen, kriminalitet och begynnande missbruk. I personalen finns dessa språk representerade. Ungdomarna talar ofta god svenska, men föräldrarnas svenskkunskaper är genomgående dåliga.

Ungdomarna får en skraddarsydd individualiserad vård med målsättning att stärka deras identitet och hjälpa dem till en realistisk syn på samhället. Man försöker göra ungdomarna medvetna om svårigheterna att leva i två kulturer. På

Delfinen arbetar man också med föräldrarna. Personalen närmar sig föräldrarna med värdighet och respekt. Speciellt viktigt är detta för papporna. Omgivningen har ofta en negativ syn på invandrarföräldrarna och det gäller att lyfta fram det positiva och att visa ungdomarna detta. I behandlingen försöker man hjälpa pappan att återfå sin förlorade fadersroll genom att lyfta fram pappan och försöka få barnen att respektera honom igen. Det går inte att vara samma pappa i Sverige som i hemlandet. Om inte föräldrarna finns tillgängliga i Sverige försöker Delfinen att hitta andra anhöriga som är eller kan bli viktiga för den unge. Det är ett mycket svårt arbete när det inte finns några anhöriga att knyta upp ungdomen till. Delfinen tog emot en pojke med denna problematik, men klarade inte honom.

De ungdomar som bor på Delfinen går i skolan i Knivsta. Det är nödvändigt men svårt för ungdomarna att reparera sina bristfälliga skolkunskaper. Samarbetet med skolan fungerar mycket bra. På fritiden gör personalen olika aktiviteter tillsammans med ungdomarna. Polisen besöker institutionen en gång per vecka och "fikar" tillsammans med ungdomarna och personalen för att förändra synen på polisen. Interner från kriminalvården (Studiegården) besökte Delfinen vid ett tillfälle och satt och diskuterade med ungdomarna i flera timmar.

Minst lika viktig som tiden på institutionen är utslussningen och tiden därefter. Därför försöker Delfinen upprätta kontrakt om sex månaders eftervård med socialtjänsten. Under denna period har personalen så gott som daglig kontakt med ungdomen och hans eller hennes familj.

På Delfinen finns idag enbart arabisktalande personal. Det fungerade inte att ha både svensk personal och personal med invandrarbakgrund på institutionen. För föräldrarna är det oerhört viktigt att deras barn tas om hand av personal som talar deras språk. Institutionen anlitar en arabisktalande psykolog som handledare. Denna psykolog kan också ha individuella samtal med barnen och deras föräldrar.

Reflexioner

Stig Bengtsson, Ljungaskog, SiS

Stig Bengtsson från det särskilda ungdomshemmet Ljungaskog i norra Skåne var särskilt ombedd att reflektera över seminariedagarna. Stig gav en mycket personlig "vinkling" på ämnet genom att berätta om sin familjs kontakter med två eritreanska flyktingfamiljer i Åsljunga. För fem år sedan gick Stig tillsammans med sina barn för att hälsa familjerna välkomna till Sverige. En djup vänskap utvecklades vilket har påverkat Stigs syn på invandrare. Seminariedagarna har ökat vår kunskap och talat till våra känslor tyckte Stig, som anser att både kunskaperna och känslorna måste vara närvarande i behandlingsarbetet.

(Utdrag ur Socialmedicinsk tidskrift nr 9/1995, sid 389 - 395; "Korttidsbehandling av traumatiserade flyktingbarn - en offensiv strategi" Marie Hessie, Lilian Levin)